

DOI:10.26104/NNTIK.2023.19.12.023

Бажикбаев А.М.

ЭКСТРЕМИСТТИК БАГЫТТАГЫ КЫЛМЫШТАРДЫ МЫЙЗАМДЫК
ЧАГЫЛДЫРУУ ЖӨНҮНДӨ МАСЕЛЕГЕ КАРАТА

Бажикбаев А.М.

К ВОПРОСУ О ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ ОТРАЖЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
ЭКСТРЕМИСТСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

A. Bazhikbaev

ON THE ISSUE OF LEGISLATIVE REFLECTION
OF EXTREMIST CRIMES

УДК: 343.8:98

Макалада окумуштуу-юристтердин көз караштарын эске алуу менен бирге экстремисттик багыттагы кылмыштарды системалаштыруу алардын укуктук чагылдыруусу маселеси каралган. Автор каралып жаткан маселеге практикалык позициядан кароо максатка ылайыктуу экендигине басым жасап, бул бир жагынан колдонуудагы мыйзамдарды анын бардык маанилүү элементтери боюнча максаттуу өнүктүрүүгө, укуктук процесстерди башкарууга, мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн келечегин аныктоого мүмкүндүк берерине басым кылган. Экинчи жагынан, бул коомдук жашоону системалуу, өз ара байланышкан уюштуруунун укуктук каражаттарын колдонууга, укуктук каражаттарды ишке ашырууда бир жактуулукту жеңүүгө мүмкүндүк берет, мисалы, аларды каралып жаткан маселе боюнча жөнгө салуу же коргоо жагында гана колдонуу. Экстремисттик кылмыштарды мыйзам чыгаруу деңгээлинде системалаштыруу проблемасы негизинен мыйзам чыгаруучунун өзүнүн мыйзам чыгаруучу орган түзгөн критерийлердин мазмунуна карата так эместиги менен байланыштуу деген тыянак чыгарылууда.

Негизги сөздөр: экстремизм, мыйзамдар, натыйжа, коомдук мамилелер, экстремисттик багыттагы кылмыштар, системалаштыруу, критерийлер.

В статье рассматривается вопрос законодательного отражения, а также систематизации преступлений экстремистской направленности с учетом имеющихся в юридической науке точек зрения и позиций ученых-юристов. Автором делается акцент на то, что к вопросу целесообразно подходить с практической позиции, что позволит с одной стороны целенаправленно развивать действующее законодательство по всем его существенным элементам, управлять правовыми процессами, определять перспективы внесения изменений в законодательство. С другой стороны, это позволяет использовать правовые средства систематической, взаимосвязанной организации общественной жизни, преодолевать предвзятость в реализации правовых средств, например, применять их только в аспекте регулирования или защиты по рассматриваемому вопросу. Делается вывод о том, что проблема систематизации экстремистских преступлений на законодательном уровне в основном связана с неопределенностью самого законодателя относительно содержания критериев, образующих признаки рассматриваемой группы преступлений и отсутствием правового определения таких определений, как «экстремизм» и «экстремистская деятельность».

Ключевые слова: экстремизм, законодательство, результат, общественные отношения, преступления экстремистской направленности, систематизация, критерии.

The article deals with the issue of legislative reflection, as

well as the systematization of extremist crimes, taking into account the points of view and positions of legal scientists available in legal science. The author emphasizes that it is advisable to approach the issue from a practical position, which will allow, on the one hand, purposefully develop the current legislation on all its essential elements, manage legal processes, determine the prospects for making changes to the legislation. On the other hand, this makes it possible to use legal means of systematic, interconnected organization of public life, to overcome bias in the implementation of legal means, for example, to apply them only in the aspect of regulation or protection on the issue under consideration. It is concluded that the problem of systematization of extremist crimes at the legislative level is mainly related to the uncertainty of the legislator himself regarding the content of the criteria forming

Key words: extremism, legislation, result, public relations, extremist crimes, systematization, criteria.

Азыркы учурда, экстремизмге каршы аракеттенүүнүн натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган юридикалык илимде келтирилген жоболордун жана сунуштардын жардамы менен жетүүгө болот деп ойлойбуз. Ошону менен бирге, жаңыдан пайда болгон же мурдатан эле болгон коомдук мамилелерди жөнгө салган кылмыш-жаза мыйзамы ээ болгон каражаттарды системалаштыруу маселеси ачык бойдон калууда. Албетте, жаңы нормаларды түзүүнүн зарылчылыгы, ошондой эле колдонуудагы ченемдик-укуктук ченемдерди системалаштыруу зарылчылыгы тиешелүү юридикалык институттарды кылдат изилдөөнүн натыйжасында гана эмес, муну коомдо калыптанган укуктук аң-сезим жана мыйзамды колдонуу практикасы да тастыктап турат. Алардын арасында экстремизмге каршы аракеттенүүнүн жаңы укуктук инструменттери мамлекеттин кылмыштуулукка каршы күрөшүүдөгү авторитети жана күчү жөнүндө калыптанган коомдук, экономикалык жана руханий пикирге дал келиши керек.

Нормаларды системалаштыруу кылмыш-жаза мыйзамдарынын эффективдүүлүгүн теориялык жана практикалык жактан жогорулатуунун багыттарынын бири болуп келет, анткени ал жоопкерчиликти анын негизинде турган белгилердин негизинде дифференциялоого мыйзамдуу негиз берет. Укуктун эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн аны системалаштыруу зарылчылыгы укуктун өнүгүүсүнүн бардык этаптарында

таанылган жана бул мыйзам чыгаруу процессинин сапатын, мыйзамдуулуктун билимин жана ишке ашырылышын жогорулатуу үчүн да талап кылынат.

Практикалык жактан алганда, бир жагынан, колдонуудагы мыйзамдарды анын бардык маанилүү элементтери боюнча максаттуу өнүктүрүүгө, укуктук процесстерди башкарууга, мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн перспективаларын аныктоого мүмкүндүк берет. Экинчи жагынан караганда, бул коомдук турмушту системалуу, өз ара байланышта уюштуруунун укуктук каражаттарын пайдаланууга, укуктук каражаттарды ишке ашырууда бир жактуулукту жеңүүгө, мисалы, аларды жөнгө салуу же коргоо аспектисинде гана колдонууга мүмкүндүк берет.

Белгилүү бир системанын элементтери конкреттүү ченемдик укуктук актыларда баяндалган укуктун нормалары болуп саналат. Кылмыш-жаза укугунда булар кылмыш-жаза мыйзамдарында түздөн-түз бекитилген, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгилүү критерийлер боюнча системалаштырылган жана ар кандай бөлүмдөрдө, главаларда, беренелерде, бөлүктөрдө жана пункттарда жайгашкан. Бул жагдай алардын ченемдик укуктук актынын алкагында так, статикалык эмес бекемдөөсүн болжолдойт. Ошол эле себептен, бул система бүтүн жана уникалдуу болуп саналат. Мунун баары окшош нормалардын бири-бири менен белгилүү бир байланышта экенин көрсөтүп турат, жана алардын тең салмаксыздыгы канчалык чоң болсо, алардын байланышы ошончолук начар жана эффективсиз болот. Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодексинде баш аламандык менен «чачыраган» экстремисттик багыттагы кылмыштардын мисалында ачык-айкын көрүүгө болот, муну тиешелүү актыларды квалификациялоодо келип чыккан көйгөйлөр далилдеп турат, бул ченемдердин мыйзамдуу түрдө аткарылбай калышына алып келет, мыйзамдардын натыйжалуулугунун критерийлеринин бири аларды көп колдонуу болуп саналат.

Экстремисттик багыттагы кылмыштарды системалаштыруу зарылчылыгына токтолуп, кээде мыйзам чыгаруучу кылмыш-жаза кодексинин өзгөчө бөлүгүн түзүүдө жалпы жана конкреттүү объектердин маанилүүлүгүн туура эмес баалайт, жана кээ бир учурларда айрым нормаларды бир главадан экинчи главага которуу максатка ылайыктуу жана теориялык жактан негиздүү болот деген позицияга кошулабыз [1, 89-б.].

Бул маселеге болгон окумуштуу-юристердин оюн карасак ар-кандай көз караштар байкалат. Айтып кетсек, окумуштуулардын биринчи тобу экстремисттик ишмердүүлүккө каршы аракеттенүүгө багытталган критерийлердин негизинде экстремисттик багыттагы кылмыштардын өзгөчө системасын аныктоону негиздөөгө аракет кылууда [2, 67-б.].

Айрым окумуштуулар аларды өзүнчө эки топко

бөлүү максатка ылайыктуу деп эсептейт. Биринчиси: экстремисттик ишмердүүлүккө каршы аракеттенүүгө багытталган жосундар [3, 13-б.], экинчиси - кылмыш-жаза мыйзамдарында белгиленген мотивдерге ылайык жасалган кылмыштар [4, 229-б.].

Жогорудагы айтылган позицияга жана көз карашка, талдоого алынган жоруктарды системалаштыруу маселесин чечүүдө, мыйзамда бекитилген жоболорду, ошондой эле Кылмыш-жаза кодексинде чагылдырылган жүйөөнү жетекчиликке алуу керек деп эсептеген окумуштуулар дагы жок эмес [5, 188-б.].

С.В. Борисов жана А.В. Жеребченко тарабынан экстремисттик багыттагы кылмыштардын кызыктуу автордук системасын сунуштоодо болуп, илимде өз оордун табып бар болуп келет [3, 13-б.].

Макалада каралып жаткан кылмыштуулук системасын аныктоодо альтернативдүү ыкмаларды жана экстремисттик багыттагы кылмыштардын төмөнкү классификациясы сунушталып келе жатат [6, 27-29-бб.].

Жогоруда айтылган көз караштардан айырмаланып, талданган системалаштыруу мотивге эмес, кол салуу объектисине негизделет. Бирок экстремисттик аракеттердин негизги түздөн-түз объектилери катары коомдук адеп-ахлак сыяктуу коомдук мамилелерди бөлүп көрсөтүү талаш жаратууда. Экстремисттик багыттагы кылмыштарды жасоодо алар жалаң гипотетикалык түрдө коркунучка дуушар болушу же бузулушу мүмкүн экенин танбайбыз, бирок, биздин оюбузча, алар кошумча же факультативдик объекттер катары гана каралышы мүмкүн.

Ошентип, экстремисттик багыттагы кылмыштарды бөлүүдө автор тиешелүү жосундардын шыктандыруусун гана эмес, коомдук коркунучтуулугун да эске алынат. Бирок, ошол эле учурда, «таза» экстремисттик кылмыштардын тизмеси өтө тар берилген жана кылмыш-жаза кодексинде бекитилген курамын гана камтыйт. Ошол эле учурда мындай жосундар боюнча ченемдер, албетте, кылмыш-жаза мыйзамдарынын башка бөлүмдөрүндө да кездешет.

Илимий талкууну улантып жатып, криминалдуу мамлекетке каршы экстремизмдин пайда болушуна түздөн-түз байланышкан кылмыштар кылмыш-жаза кодексинин ар кандай главаларында жайгашкан, бул алардын кылмыш-жаза мыйзамы менен корголуучу коомдук мамилелердин ар кандай топторуна кол салышын алдын ала аныктайт деп адилеттүүлүк менен көрсөтүлүп турат [7, 243-248-бб.].

Жогорудагы көрсөтүлгөн жагдайлар, бүгүнкү күндө сунушталып жаткан, негизги бөлүгү кылмыш-жаза кодексинин атайын главасында топтолгон экстремисттик кылмыштарды системалаштыруу, биринчи кезекте, ошол бөлүмдүн түрдүү объектинин өзгөчөлүгүнө байланыштуу аларды толук камтый албастыгын көрсөтүп турат. Ар түрдүү булактардын маз-

мундук анализи көрсөткөндөй, 10-15 жыл ичинде укуктун «кылмыш укугу» жана «жазык процесси» сыяктуу тармактарында юридика окумуштуулардын түшүндүрмөлөрүндө экстремизм менен байланышкан жана ага далдаш болгон кылмыштар жана түшүнүктөр маанилеш категориялар катары чечмеленип келген [8, 61-71-бб.; 9, 226-230-бб.].

Мыйзам чыгаруучу да, кылмыш-жаза укугу илиминин жана кылмыш-жаза процессуалдык теориясынын окумуштуу-адистерин дагы экстремизм феноменин жана криминалдуу жоруктарды экстремисттик деп классификациялоонун универсалдуу критерийлери боюнча бирдиктүү позицияларды иштеп чыга алышпагандыгына байланыштуу мындай мамилени шартталган деп эсептесек болот.

Мисал катары Россия Федерациясынын мыйзам чыгаруучуларынын позициясын карап көрсөк. Ошентип, Россия Федерациясында жүрүп жаткан талкууларга чекит коюу үчүн Россия Федерациясынын Куралдуу Күчтөрүнүн 2011-жылдын 28-июнундагы Пленумунун токтому кабыл алынган. «Экстремисттик багыттагы кылмыштар жөнүндөгү жазык иштери боюнча соттук практика жөнүндө», мында жогорку сот экстремисттик деп табылышы керек болгон кылмыштардын тизмесин сунуштайт [10].

Балким, далилдерди натыйжалуу жүргүзүү, сотко чейинки өндүрүштү уюштуруу жана тергөөнүн стандарттуу моделдерин иштеп чыгуу үчүн кошумча изилдөөлөрдү жана конкреттүү тартипке келтирүүнү талап кылган, сот тарабынан сунушталган сунуштар экстремисттик багыттагы кылмыштардын чөйрөсүн чектөөгө жардам берет, бирок ошол эле учурда биз экстремисттик кылмыштардын тизмесин бир топ ачык эмес бойдон калууда деп эсептейбиз.

Ал эми экинчи топко башка кылмыштар кирет, эгерде алар саясий, идеологиялык, рассалык, улуттук же диний жек көрүүчүлүктүн же кандайдыр бир социалдык топко каршы жек көрүүнүн же кастыктын негизинде жасалган кылмыштар камтылат.

Ошол эле учурда, КМШ өлкөлөрүнүн каралып жаткан чөйрөсүндөгү башка мыйзамдарына дал келген да, айырмалоочу жоболору да көрсөтүлөт [8, 61-71-бб.; 9, 226-230-бб.], б.а, мисалы, экстремисттик ишмердүүлүк багыттарынын тизмесине тиешеси бар экендиги боюнча: Казакстан Республикасы, Молдова, Беларусь, Өзбекстан, Россия Федерациясы, Тажикстан жана Азербайжан.

Ошондуктан, мындай мыйзамсыз иш-аракеттер төмөнкү максаттарга ылайык багытталган: а) конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө жана мамлекеттин бүтүндүгүн бузууга; б) мамлекеттин коопсуздугуна шек келтирүүгө; в) бийликти тартып алуу же ээлеп алууга; г) мыйзамсыз куралдуу түзүлүштөрдү түзүүгө; д) террористтик ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууга; е) рассалык, улуттук же диний кастыкты,

ошондой эле зомбулукка же зомбулуктук чакырыктарга байланышкан социалдык кастыкты козгоого; ж) улуттук кадыр-баркты кемсинтүүгө; з) идеологиялык, саясий, рассалык, улуттук же диний жек көрүүнү же кастыкты, ошондой эле кандайдыр бир социалдык топко карата жек көрүү же кастык менен мүнөздөлгөн массалык баш аламандыктарды, хулигандык аракеттерди жана вандализм актыларын жасоого; и) жарандардын динге болгон мамилеси, социалдык, расалык, улуттук, диний же тилдик таандыктыгынын негизинде алардын өзгөчөлүгүн, артыкчылыгын же төмөндүгүн пропагандалоого; к) көрсөтүлгөн ишти жүзөгө ашырууга же көрсөтүлгөн аракеттерди жасоого ачык чакырууларга; л) аталган ишмердүүлүктү каржылоого же башка иштерге көмөк көрсөтүүгө же аны ишке ашырууга же көрсөтүлгөн иш-чараларды аткарууга.

Казакстан Республикасына карай турган болсок, мыйзам чыгаруучу саясий экстремизмди бөлүп көрсөтөт жана башка мыйзам чыгаруучулардан айырмаланып, кылмыштуу ишмердүүлүктүн «куралдуу көтөрүлүш уюштуруу жана ага катышуу» сыяктуу багытын да карайт. Мындан сырткары, экстремисттик уюм – бул коомдук бирикме, диний же башка коммерциялык эмес уюм болуп саналат деп мыйзам чыгаруучу тарабынан акталган, ошого карата ошол мыйзамдын негизинде, сот тарабынан экстремисттик ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууга байланыштуу ишмердүүлүктөргө жоюу же тыюу салуу жөнүндө чечим кабыл алынган. Экстремисттик багыттагы кылмыштардын аныктамасына мыйзамдык жана доктриналык мамилелерди изилдегенден соң, экстремисттик көрүнүштөрдүн кылмыш түрлөрүн кароого багытталган мыйзам чыгаруу концепциясын андан ары өнүктүрүү үчүн автордун көз карашын эске алуу менен бирге, көрсөтүлгөн жосундарды системалаштырууда азыркы кылмыш-жаза мыйзамында чагылдырылган критерийлерге коюлушу керек деп эсептейбиз.

Ошондуктан, изилденип жаткан жосундар эки өз алдынча топторго бөлүнөт: биринчиси, экстремисттик мотивдерди камтыган жосундардан турат, экинчиси, кылмыш жаза мыйзамында көрсөтүлгөн себептер менен жасалган кылмыштардан да башка кылмыштуулуктун баардык курамын камтыйт.

Сунушталган тутум ошол тизмеде көрсөтүлгөн жосундарды гана эмес, ошондой эле башка, тиешелүү мотивдерге ылайык кемчиликсиз биргелешкен мамилелери менен негизделет. Бул учурда экстремисттик кылмыштардын конкреттүү түрлөрүн аныктоо зарылчылыгы эң жөндүү деп эсептейбиз, анткени алар, экинчи сунушталып жаткан топ сыяктуу эле, экстремисттик мотивацияга гана негизделген.

Албетте, системалаштыруунун мааниси анын кылмыш-жаза укугунун улуттук концепциясынын ажырагыс бөлүгү болгондугунда. Албетте, системалаштыруунун мааниси анын кылмыш саясатын ишке

ашырууда кылмыш-жаза укугунун улуттук концепциясынын курамдык бөлүгү болгондугунда, ошондой эле унификациянын негизги максаты болуп эсептелинет. Мындай мамиле, биздин оюбузча, төмөнкү позициялардан келип чыкканы жүйөлүү, биринчиден, прокурордук көзөмөлдү жүзөгө ашырууда кылмыштар чөйрөсүн, ошондой эле негизги функциясы экстремисттик ишмердүүлүккө каршы аракеттенүү менен байланышкан укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин ишин тарытат; экинчиден, тергөө органдары жана сот үчүн экстремизм чөйрөсүнө кирген беренелердин анык тизмесин мыйзамдарда бекитүү, экстремизмдин көрүнүштөрүн аныктоонун так укуктук критерийлери иштелип чыга элек шарттарда, аларга коюлган милдеттерди аткарууда жеңилдик көрсөтөт.

Экстремисттик кылмыштарды ченемдик деңгээлде системалаштыруу маселеси негизинен каралып жаткан кылмыштар тобунун критерий түзүүчү белгилеринин мазмунуна карата мыйзам чыгаруучунун өзүнүн белгисиздиги жана «экстремизм» жана «экстремисттик ишмердүүлүк» сыяктуу аныктамалардын укуктук аныктамасынын жоктугу менен байланыштуу деп эсептейбиз.

Адабияттар:

1. Жук М.С. Объект преступления как критерий построения системы институтов Особенной части уголовного права [Текст] / М.С. Жук // Общество и право. - 2010. - №5. - 89 б.
2. Скудин А.С. Правовые меры противодействия экстремизму: монография. [Текст] / А.С. Скудин, В.Д. Ларичев, Ю.С. Варанкина - М., 2012. - С. 67.
3. Борисов С.В. Квалификация преступлений экстремистской направленности. [Текст] / С.В. Борисов, А.В. Жеребченко - М., 2010. - С. 13.
4. Бурковская В.А. Криминальный религиозный экстремизм: уголовно-правовые и криминологические основы противодействия [Текст]: дис. ... д.ю.н.: 12.00.08 / В.А. Бурковская. - М., 2006. - С. 229.
5. Узденов Р.М. Экстремизм: криминологические и уголовно-правовые проблемы противодействия [Текст]: дисс. ... к.ю.н.: 12.00.08 / Р.М. Узденов. - М., 2008. - С. 188.
6. Погодин И.В. Доказывание по делам о преступлениях экстремистской направленности [Текст]: дисс. ... к.ю.н.: 12.00.09 / И.В. Погодин - М., 2012. - С. 27-29.
7. Prospects of development of institute of investigative actions at the present stage in Kazakhstan and Kyrgyzstan / K.A. Isaeva, N.E. Abdugarimova, E.Balymov, S.Smoilov // The Social Sciences. - 2015. - Vol. 10, No. 3. - P. 243-248.
8. Исаева К.А. Основные факторы, детерминирующие совершение отдельных видов преступлений организованной преступностью в Кыргызской Республике / К.А. Исаева, Н.Э. Абдукаримова, С.А. Сейлханова // Юридические исследования. - 2018. - №1. - С. 61-70.
9. Абдукаримова Н.Э. К вопросу о правовом обеспечении деятельности правоохранительных органов Кыргызской Республики на современном этапе / Н. Э. Абдукаримова // Известия Иссък-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. - 2020. - № 2(29). - С. 226-230.
10. Постановление Пленума ВС РФ от 28.06.2011г. №11 «О судебной практике по уголовным делам о преступлениях экстремистской направленности» [Электронный ресурс] - Режим доступа: //http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_115712/
11. Токторов Э.С., Жолдошов М.А. Теоретический анализ оперативной ситуации по противодействию религиозному экстремизму и связанным с ним преступлениям. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2020. №.1. - С. 100-103.
12. Абдукаримова Н.Э., Шайлыбаев Н.Э. Юридическая конструкция в уголовном праве. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2018. - №. 8. - С. 119-120